Alevî-Bektaşî Menâkıbnâmelerinde Renk Sembolizmi *

Sümeyye Yurduseven | https://orcid.org/0000-0002-9019-2469
yurdu602@gmail.com
Kırıkkale Üniversitesi | https://ror.org/01zhwwf82
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, Türkiye

Öz

Tasavvuf literatüründe sûfîlerin hikmetli sözlerine ve faziletli davranışlarına yer veren, ermiş veya velî olarak kabul edilen tarikat büyüklerinin kerametlerinin anlatılması amacıyla yazılan menâkıbnâmeler ve velâyetnâmeler yazıldıkları dönemin ideolojisini, inanç ve geleneklerini; toplumun siyasi, sosyal ve dinî-tasavvufî yapısını; çağın tarihî olay ve şahsiyetlerini ihtiva etmesi sebebiyle kültür ve edebiyat dünyasının önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Alevî-Bektaşî geleneğine ait velâyetnâmeler ve menâkıbnâmelerde de erenlerin kerametlerine yer verilmesi bu eserlerin sembolik motifler bakımından oldukça zengin olmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada, Anadolu tasavvuf literatürünün önemli metinleri arasında yer alan ve Alevî-Bektaşî geleneğinin önemli eserlerinden olan velâyetnâmeler ve menâkıbnâmelerde bulunan motifler renk sembolizmi bağlamında incelenmiştir. Başta Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi olmak üzere bu kültürü yansıtan Koyun Baba, Demir Baba, Seyyid Ali Sultan gibi velâyetnâmeler ve Abdal Musa, Hacım Sultan gibi menâkıbnâmelerde dağınık halde bulunan ve farklı anlamlarda kullanılan renk motifleri konunun detaylı olarak incelenmesi ve karşılaştırma yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu renkler, hem Alevî-Bektaşî kültürünü anlamada hem de bu kültürün oluşumunda Türk-İslam birlikteliğinin tahlili noktasında önemli bir alan oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada Türkçe, Osmanlıca, Arapça ve İngilizce eserlerden yararlanılarak konuyla ilgili materyaller bulunmuş ve sembolik unsurlar arasında bağlantı kurularak elde edilen bilgiler konu başlıklarına uygun gelecek şekilde sıralanmıştır. Velâyetnâmeler ve Menâkıbnâmelerle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat bu eserlerdeki renk sembolleri ve bu sembollerin anlamsal arka planı ile ilgili doğrudan bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple çalışmada velâyetnâmeler ve menâkıbnâmelerde geçen her bir motif incelenerek bu motiflerin renk sembolizmi hakkında eski Türk inancı ve İslam ekseninde karşılaştırmalı bilgiler verilerek değerlendirilmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

İslam Mezhepleri, Alevilik, Bektaşilik, Tasavvuf, Menâkıbnâme, Velâyetnâme, Sembolizm, Renk Sembolizmi

Atıf Bilgisi

Yurduseven, Sümeyye. "Alevî-Bektaşî Menâkıbnâmelerinde Renk Sembolizmi". *Tetkik* 3 (Mart 2023), 43-68. https://doi.org/10.55709/tetkikdergisi.2023.3.56

Geliş Tarihi	03 Ağustos 2022
Kabul Tarihi	30 Mart 2023
Yayım Tarihi	30 Mart 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör – Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	tetkik@okuokut.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Beyan	* Bu makale, 2. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "Alevî- Bektaşî Menâkıbnâmelerinde Renk Sembolizmi" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir. https://doi.org/10.55709/okuokutyayinlari.28
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Color Symbolism in ʻAlawî-Bektashī Manākibnāmes *

Sümeyye Yurduseven | https://orcid.org/0000-0002-9019-2469
yurdu602@gmail.com
Kırıkkale University | https://ror.org/01zhwwf82
Graduate School of Social Sciences, Kırıkkale, Türkiye

Abstract

Manākibnāmes, which include the wise words and virtuous behaviors of the Sufis in the Sufi literature, written to explain the miracles of the elders of the sect; the political, social, and religious-mystical structure of the society; It is one of the important sources of the world of culture and literature because it contains the historical events and personalities of the age. The inclusion of the miracles of the saints in the Alawī-Bektashi manākibnāmes has caused these works to be quite rich in terms of symbolic motifs. The colorful motifs in the velayetnames such as Koyun Baba, Demir Baba, Seyyid Ali Sultan and the legends such as Abdal Musa and Hacım Sultan, reflecting this culture, especially in the Velayetname of Haci Bektash revealed the necessity of examining the subject in detail. These colors constitute an important area both in understanding the Alawī-Bektashi culture and in the analysis of the Turkish-Islamic unity in the formation of this culture. Turkish, Ottoman, Arabic and English works were used in the research. By finding information about the subject, its symbolic meanings were evaluated. The information obtained was organized in accordance with the subject headings.Many studies have been done on manākibnāmes. However, there has not been a direct study on the color symbols in the manākibnāmes and the semantic background of these symbols. For this reason, the motifs in the manākibnāmes were examined in this study. Information about the color symbolism of these motifs is given on the axis of old Turkish belief and Islam.

Keywords

Islamic Sects, Alevism, Bektashism, Tasawwuf, Manākibnāme, Velayetname, Symbolism, Color Symbolism

Cite

Yurduseven, Sümeyye. "Color Symbolism in ʻAlawî-Bektashī Manākibnāmes". *Tetkik* 3 (March 2023), 43-68. https://doi.org/10.55709/tetkikdergisi.2023.3.56

Date of submission	03 August 2022
Date of acceptance	30 March 2023
Date of publication	30 March 2023
Reviewers	Single anonymized - A Internal (Editor board member) Double anonymized - Two External
Review reports	Double-blind
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Complaints	tetkik@okuokut.org
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Ethical Statement	* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “Color Symbolism in ‘Alawī-Bektashī Manāqibnāmes”, orally delivered at the 2nd Turkish Symposium of Social Sciences. https://doi.org/10.55709/okuokutyayinlari.28
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Giriş

Günümüzde "Alevî Bektaşî" adı ile anılan geleneksel yapı büyük kısmı Orta Asya olmak üzere Anadolu'ya gelerek yerleşen ocakların (boy, oymak, vb.) 13. yüzyıldan itibaren Anadolu ve yakın coğrafyasında şekillenerek zamanla gelişmiş ve tasavvufî düşünce içerisinde yer almıştır.[1] Alevî Bektaşî oluşumunu anlayabilmek için ilk olarak Alevî kavramının anlaşılması gerekmektedir. Alevî kelimesi, siyasi anlam olarak Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet yönetiminin "Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında birleşen çeşitli grupların ortak adı olarak kullanılmaktadır."[2] Siyasi bir düşünce olarak ortaya çıkan Alevî anlayışı aynı zamanda itikadi anlamı ile beraber kullanılmıştır. İtikadi alanda Hz. Ali'yi en üstün sahabî olarak görenlerden kendisine peygamberlik ve ulûhiyyet atfedenlere kadar geniş, çeşitli inançları kapsamaktadır. Tasavvufî yönüyle de silsilelerini Hz, Ali'ye dayandıran tarikatlar genellikle Alevî bir meşrep tarikatlar olarak kabul edilmiş ve cehrî zikiri esas kabul eden tarikatlar Alevî ismi ile nitelendirilmiştir.[3] Ancak günümüzde Anadolu'da Alevî isminin Bektaşîliği de içine alacak şekilde farklı silsilelere sahip ve geleneklere mensup ocaklar için bir üst kimlik şeklinde kullanımının son dönemlere ait bir olgu olduğu dikkat çekmektedir.[4] Bilindiği gibi Bektaşilik ise İslam dini içerisinde Hacı Bektaş Velî'ye atfedilen bir tarikattır. Bu tarikat Hz. Muhammed'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber ve Hacı Bektaş Velî'yi pîr kabul eder.[5] Günümüzde Alevî ismi ile anılan ve Hacı Bektaş Ocağına bağlı olmayan ocaklar da kendi ocaklarının evliyasını pîr olarak kabul etmektedir.[6] Bu husus başta Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi olmak üzere Koyun Baba, Demir Baba, Seyyid Ali Sultan gibi velâyetnâmeler ve Abdal Musa, Hacım Sultan gibi

1 Alevî Bektaşî geleneğin tasavvufi boyutu hakkında bk. Sönmez Kutlu, "Aleviliğin Dinî Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi", *İslâmiyât* 7/3 (2003), 31-54; M. Saffet Sarıkaya, "Alevilik-Bektaşiliğin Tasavvufi Boyutu Üzerine", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 82 (2017), 9-23; Cenksu Üçer, *Anadolu'da Alevî Ocakları ve Grupları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 63-73.

2 Ahmet Yaşar Ocak, "Alevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989, 2/368-369.

3 Cenksu Üçer, "Geleneksel Alevîlikte İbadet Hayatı ve Alevîlerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (2005), 161-189.

4 İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları,* çev. Turan Alptekin (İstanbul: Cem Yayınları, 1994), 53; Hasan Onat, "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine", *İslâmiyât* 7/3 (2003), 124; Üçer, *Alevî Ocakları ve Grupları,* 43-46.

5 Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü,* İstanbul: Kaynak Yayınları, 1993), 58.

6 Anadolu ve çevre coğrafyasında yer alan ocaklar ve bunların ocak evliyaları hakkında bk. Hamza Aksüt, *Aleviler Türkiye-İran-Irak-Suriye-Bulgaristan* (Ankara: Yurt Kitap-Yayın), 2009).

menâkıbnâmeleri ele alan çalışmamız açısından oldukça önemlidir.[7] Günümüzde kendileri için Alevî-Bektaşî ismi kullanılan yapıda, farklı silsile ve tasavvuf ekolü mensubiyetine sahip ocaklar olgusuna bağlı olarak gerek âdâb ve erkân gerek söz konusu âdâb ve erkânı ele alan eserler gerek musahiplik gibi sosyal yardımlaşma boyutlu toplumsal kurumlarda farklı anlayış ve uygulamalar söz konusu olmakla birlikte velâyetnâme ve menâkıbnâmelerde de görüldüğü üzere hem Türk kültürü hem tasavvuf geleneğinden kaynaklı olarak ortak, türdeş ya da benzer bir takım anlayış, uygulama ve yönler de bulunmaktadır.[8]

Alevî Bektaşî geleneğinin de diğer tasavvuf ekollerinde olduğu üzere en önemli yazılı kaynaklarından biri menâkıbnâmelerdir. Menkabe[9] kelimesi Arapça "isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak veya haber vermek" anlamına gelen **'nekabe' (نقب)** kökünden türemiştir. Çoğulu "menâkıb"[10] (**مناقب**) şeklindedir. Sözlük anlamı, "övünülecek güzel iş, hareket"[11] olan menkabe (menkıbe) kelimesi bu anlamıyla ilk defa, hicri 3. yüzyıldan itibaren yazılmış olan hadis kitaplarının Hz. Peygamber'in ashabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerinde (Kitâbü'l-Menâkıb) kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca menâkıb kelimesinin halifeler, bir kabile/soy, mezhep imamları ve kutsal şehirleri tasvir eden metinlerin isminde de hadis kitaplarındaki gibi "fazilet" anlamına gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. İslam dünyasında III. asırdan itibaren tasavvufun yaygınlık kazanmasıyla birlikte menkıbe kelimesi sûfîlerin, hikmetli sözlerini, nasihatlarını ve örnek alınacak faziletli davranışlarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. İlerleyen süreçte Kâdiriyye ve Rifâiyye gibi ilk büyük tarikatların teşekkül etmesi sonucunda menkıbe kelimesinin anlam dağarcığı içerisine "keramet" kavramı da eklenmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî gibi tarikat pîrleri velîler için vefatlarının ardından kaleme alınan bu eserlerde velîlerin göstermiş

---

7 Klasik eserler dahil Alevî- Bektaşî gelenek hakkında yapılacak çalışmalarda geleneğin ana yapısı olan ocak sisteminin dikkate alınması ile ilgili olarak bk. Cenksu Üçer, "Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi", *e-Makâlat Mezhep Araştırmaları* 12/2, 384-385. Ocak sistemini dikkate alan bir çalışma için bk. Mehmet Ersal, *Alevilik Kavramları ve Ocak Sistemi- Çubuk Havzası Örneği-* (Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016).

8 Rıza Yıldırım, *Geleneksel Alevilik İnanç, İbadetler, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kollektif Bellek* (İstanbul: İletişim, 2018) 143-183; 227-293; Üçer, *Alevî Ocakları ve Grupları,* 62-93, 215-414.

9 Menkıbe kelimesi, dil kaidelerine uymayan yanlış bir kelimedir. Menkabe kelimesinin Türkçede galat bir şekilde kullanılan karşılığıdır. Birçok ilmi eserde menkabe şeklinde kullanılmaktadır.

10 Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (*Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997), 27.

11 Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/112.

oldukları kerametlerin anlatılmaya başlanmasıyla menkıbe kelimesi giderek kerametle eş değer bir anlama sahip olmuştur. Böylece bir tasavvufî tür olan menâkıb metinleri (menâkıbnâme) ve menâkıb yazma geleneği ortaya çıkmıştır. Tasavvufun tarikatlar şeklinde örgütlenip İslâm dünyasında yaygınlaşmaya başlamasından itibaren tarikat pîrleri, tarikatın tanınmış şeyhleri ve diğer sûfîler hakkında menâkıb kitapları yazılmıştır. "Menâkıb adı dışında ayrıca "tezkire, reşehât, makâmât, nefehât" gibi farklı isimler de verilmekle birlikte menâkıb niteliği taşıyan eserlerin yazılmasına günümüze kadar devam edilmiştir."[12]

Tasavvufî ekoller içerisinde ortaya çıkan menâkıbnâme türü eserler Bektaşî geleneğinde daha çok vilâyetnâme veya velâyetnâme olarak adlandırılmıştır. 'Vilâyetnâme' ismiyle yaygınlık kazanan Bektaşi menâkıbnâmeleri hicrî 10. yüzyılın sonuna doğru ortaya çıkmıştır. Evliya menkıbeleri masal, destan ve efsane gibi olağan üstü olayların ve şahsiyetlerin anlatıldığı edebî türler içerisine girmektedir. Yazarının Uzun Firdevsî olduğu tahmin edilen ve Hacı Bektaş Velî'nin hayatını, dönemin devlet adamları ve âlimlerle ilişkilerini, Anadolu'ya gelerek Sulucakarahöyük'e yerleşmesini ve ölümünü anlatan *Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş Veli* bu türün en tanınmış örneğidir. Alevî-Bektaşî geleneği içinde ortaya çıkan diğer menâkıbnâmelere, *Vilâyetnâme-i Abdal Mûsâ, Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan, Vilâyetnâme-i Sultan Şücâeddin, Vilâyetnâme-i Otman Baba ve Vilâyetnâme-i Koyun Baba* gibi eserler örnek olarak verilebilir.

Ayrıca bu menâkıbnâmelerde hayatı anlatılan veliler, Alevî gelenek içerisinde her biri ayrı birer ocak olan topluluklar tarafından veli olarak kabul edilmişlerdir. Anadolu'da yaygın olarak varlığını sürdüren bu veliler farklı silsile ve tasavvufî geleneğe sahip olabilmektedir. Bunun yanı sıra bu ocaklar silsilelerini farklı kişiler üzerinden Hz. Ali'ye ulaştırdıkları için Alevî genelek içerisinde ele alınmışlardır. Bu durumda dikkat edilmesi gereken nokta ise ocak be silsile farklılığı Alevî-Bektaşî geleneği içerisinde Muhammed ve Ali kabulü, dört kapı kırk makam anlayışı ve bazı âdâb, erkân ve cem gibi alanlarda farklılıklar görülmesidir. Bu sebeple menâkıbnâmeler ele alınırken bu hususa dikkat edilmiştir.

Menâkıbnâmeler sembolik dilin sıkça kullanıldığı ve önemli şahsiyetlerin kerametlerinin sembolik motifler kullanılarak anlatıldığı eserlerdir. Menâkıbnâmelerde yer alan ışık, dağ, rüya, kurt, su veya ağaç gibi figürler Türk destanlarında öne çıkan önemli motiflerdir.[13] Bu motifler kullanılırken renk ve sayı gibi semboller kullanılmıştır. Örneğin, görülen rüyada yeşil rengin bulunması, anlatılan menkıbedeki kurtların sayısı önem arz etmektedir. Renk ve sayıya motifleri kullanılarak bu motiflerin anlamları önemli kavram ve olaylar çağrışımlar yapmaktadır.

12 Şahin, "Menâkıbnâme", 29/112.

13 Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 171-173.

1. Sembol Kavramı

Dil, insanlığın ilk dönemlerinden beri anlaşmayı ve iletişimi sağlayan bir araçtır. İnsanlar düşüncelerini, duygularını ve ihtiyaçlarını anlatmak için dil vasıtasına başvurmaktadır. Fakat dil insanların kullanmış olduğu herhangi bir araca benzememektedir. Dil, canlıdır. Gelişmeyi, ilerlemeyi; hatta durağanlaşıp ölmeyi bile bünyesinde barındırmaktadır. Dilin işlevsel açıdan en önemli yönü iletişim aracı olmasıdır. İnsanlar, aralarındaki deneyim, fikir ve bilgi aktarımlarını dil aracılığıyla sağlamaktadır. Her millet kendi kültür ve medeniyet birikimine göre kendi dilini oluşturmaktadır. Oluşan özgün dilin en önemli göstergelerinden biri ifade ettiği sembollerdir.

"Sembol kelimesi, 'Bir fikir, düşünce ya da nesnenin yerini tutan, bir kavramı veya düşünceyi belirten gözle görülür, anlamı bilinir işaret' veya 'kendisine ortak bir sözleşme, anlaşma, uzlaşma ya da gelenek aracılığıyla belli bir anlam aktarılan uzlaşımdan işaret' anlamlarına gelmektedir."[14] Sembol kelimesinin aslı Yunanca "sumbolon" kelimesidir. Bu kelime, gösteren ve gösterilen olmak üzere iki ayrı parçanın bir araya getirilmesini ifade etmektedir.[15] Sembol kavramı "işaret, alâmet, nişan ve belirtilerle kastedilen şeyleri içine alan bir kavramdır."[16] "Kendi dışındaki bir gerçekliği temsil eden duyusal ve hayali bir nesne veya mevcut olmayan bir şeyi hayal edebilmek için kullanılan ve doğrudan tecrübe edilebilen herhangi somut bir işaret sembol olarak isimlendirilir."[17] "Semboller, imgelerden yani algı ve deneyin içeriğinden meydana getirilirler..."[18] Semboller, insan algısının birer ürünüdür. İnsan algıladığını anlamlandırmak isteyen bir canlı olduğu için semboller oluşturmaktadır. Dolayısıyla sembol, bir anlam taşıyıcısı konumunda olmaktadır. Örneğin yaygın olarak kullanılan kalp sembolünün organ olan kalp ile bir alakası bulunmamaktadır. Kalp sembolünün nerede, nasıl çıktığıyla ilgili çok fazla rivayet bulunmakla birlikte bu sembolün, sadakat, sevgi ve özverinin bir temsili olarak kullanılması evrensel bir görüştür. Dolayısıyla semboller, bir düşünceyi somutlaştıran, anlamı bilinir hale getiren bir nesne olarak kullanılmaktadır. "Sembol gizli bir anlamı ortaya çıkaran bir tasvirdir. O bir sırrın tecellisidir."[19] Semboller, bilimin her alanında kullanılmaktadır. Matematik, fizik, kimya ve müzik gibi alanlarda her alanın kendine özgü sembolleri bulunmaktadır. Aynı zamanda konuşma fiili de bir tür semboller kullanmaktadır. İnsan, dış alemdeki somut varlıklara isim verdiği gibi olaylara, fiillere, duygulara hatta olmayan şeylere de isim

---

14 Ahmet Cevizci, *Felsefe ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003), 289.

15 Gilbert Durand, *Sembolik İmgelem*, çev. Ayşe Meral (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 7.

16 Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005), 682; Güldane Gündüzöz, "Tasavvuf Kültüründe TâcSembolizmi (*Doktora Tezi,* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 30.

17 Durand, *Sembolik İmgelem*, 9.

18 Necla Arat, *Sembolik Form Olarak Sanat (*İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1977), 6.

19 Durand, *Sembolik İmgelem*, 9-10.

vermiştir. Bu isimlendirme onun yaşadığı alemi daha iyi anlamasını ve hemcinsleriyle zengin bir iletişim kurmasını sağlamıştır.

Dinî konularla ilgili bilgilerin aktarımında da sembollere yer verilmiştir. Dil, bilgi aktarımı gerçekleştirirken doğrudan aktarım yapmada yetersiz kalmaktadır. Bu eksikliği doldurmak için sembollere başvurulmuş hatta zorunda kalınmıştır. Dini konularda sembollerin kullanılması dinin anlatım yapısına daha uygun düşmektedir. Çünkü din, merkezine Tanrı gibi gözle görülmeyen varlığı koyan, diğer gözle görülmeyen varlıklardan bahseden, cennet, cehennem gibi görünmeyen alemlerden bahseden bir anlatıma sahiptir. Bundan dolayı dinin hem anlatılmasında hem de anlaşılmasında semboller büyük öneme sahip olmaktadır. Din bu konulardan bahsederken, mecazlara, teşbihlere başvurmaktadır. Bu durumda sembolik dil kullanımını mecburi kılar. Örneğin ahirette mahşerle ilgili ayetlerde sembolik anlamlar bulunmaktadır. Kur'ân'da "*O gün tartı (terazi) haktır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.*" buyrulur. Bu ayette insanların mahşer günü amellerinin tartılacağı alete *mizan (terazi)* denilerek, maddi şeyleri tartan terazilere benzetme yapılmıştır. Böylece gaybî alemde algılanması mümkün olmayan Aslı belli belli olmayan şey, bilinen malum bir şeye benzetilerek sembolik bir anlatım kullanılmıştır. Keyfiyeti meçhul olan bir şey insan zihninin algılayabileceği bir benzetme yoluyla daha anlaşılır kılınmıştır.[20] Ayrıca bu örnek dini metinlerin de sembolik anlamlar taşıdığının bir göstergesidir. Dinin ibadetleri ve ayinlerinde de sembolik özellikler bulunmaktadır. Örneğin namaz ibadeti Allah'ın huzurunda olmayı sembolize etmektedir. Aynı şekilde bir Hıristiyan'ın Evharistiya ayininin Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki son akşam yemeğinin bir sembolü olarak yapılması da diğer bir dini ayinin sembolik yönünü göstermektedir. Kâbe, Mescid-i Aksâ gibi dini mekanlara sembolik anlamlar yüklenmiştir.

Mutasavvıflar, Kur'an ayetlerinin hem zahirî hem de bâtınî mânâsı olduğunu kabul etmişlerdir. *İşârî tefsir* adıyla meşhur olmuş eserler yazmışlardır. Mutasavvıfların bu eserlerinde pek çok sembolik unsur bulunmaktadır. Örneğin, onların Firavun ve Hz. Mûsâ olayında "Firavun nefsi; Mûsâ kalbi temsil eder."[21] demeleri sembolik bir yorumdur. Yine ayette geçen "*Nalinlerini çıkar! Çünkü sen kutsal vâdî Tuvâ'dasın*!"[22] ifadesini, mutasavvıfların "Kalbinden eşini, çoluk, çocuğunu çıkar" veya "Dünya ve âhiretini

[20] Nûreddin es-Sâbûnî, Mâtûrîdiyye Akaidi, Çev: Bekir Topaloğlu, Ankara: D.İ.B. Yayınları, 2000. 17.

[21] İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyan* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1996), 1/133.

[22] *Kur'an Yolu* (Erişim 20 Mayıs 2022), el-Tâhâ 20/12.

kalbinden çıkar" veya "Allah'a ulaştıktan sonra delillerle uğraşmayı bırak!"[23] şeklindeki yorumları sembolik anlamlar içermektedir. Bu ayette nalinler, aileyi, iki dünyayı ve delilleri sembolize etmektedir.[24]

Tasavvuf ilmindeki manevi hayat tarzını en anlaşılır şekilde ifade etmek için sembollere başvurulmaktadır. Alevî-Bektaşî menâkıbnâmelerinde kullanılan dilin sembollerle dolu olduğu görülmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetnâmesi başta olmak üzere yazılan bu eserlerde karakteristik kişilerin hayatları, göstermiş oldukları kerametler, karşılaştıkları olaylar anlatılırken sembollere çokça yer verilmektedir.

2. Alevî- Bektaşî Menâkıbnâmelerinde Renk Sembolizmi

İnsanlar tarih boyunca renklere çeşitli anlamlar yüklemişlerdir. En ilkel toplumlarda bile renkler, insanların dikkatini çekmiş ve kullanılmıştır. Türk kültürünün önemli bir parçasını da renkler oluşturmaktadır. İlk dönemlerden itibaren yer, yön ve boy adlarıyla renk adlarını da kullanmaya başlamışlar ve birçok renge kendi dillerinden isimler vererek günümüze gelmesini sağlamışlardır. Farklı Türk lehçelerinde çeşitli renk adlarının bulunması Türklerin renklere milli anlamlar verdiğini göstermektedir. İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte renklerin anlamları kullanılmaya devam etmiş hatta bu renklere yüklenen anlamlar Müslümanlar tarafından kullanılmaya başlanmış ve birer İslami figür konumuna gelmiştir.[25] İlerleyen dönemlerde renkler, siyasi, sosyal veya dini anlamlar kazanmaya devam etmiştir. İslam devletlerinin kurulması ve her devletin kendine özgü bir renk belirlemesi siyasi anlamda renklere çeşitli anlamlar yüklenilmesine yol açmıştır. Örneğin Abbasilerin "siyah" rengi kendilerine özgü hale getirmeleri siyasi olarak renklere verilen anlamlardan sayılmaktadır.[26]

Tasavvuf geleneğinde her tarikatın kendine ait renkleri bulunmaktadır. Tarikatların hırka, tâc ve sancak gibi kullandıkları alametlerde o tarikata ait renkler yer almaktadır. Daha önceki dönemlerde tarikatların kullandıkları renkler, kişinin mensup olduğu tarikatı gösteren birer araç konumunda bulunmaktaydı. Kullandığı hırka veya tâcından o sûfînin hangi tarikata mensup olduğu anlaşılmaktaydı.

Eski Türk kültüründeki birçok sembolik unsuru bünyesinde barındıran Alevî – Bektaşî kültürü, ağaç, ay ve güneş gibi önemli kült sembolleri kullanmaktadır. Kullanılan sembollerin ne olduğu kadar hangi renkte olduğu da önem arz etmektedir. Renkler, olayların anlaşılmasında ve olaylardan çıkarılacak mesajlar noktasında büyük

23 Bursevî, *Rûhu'l-Beyan,* 5/221.

24 İdris Tüzün, *Kur'ân'da Sembol ve Sembolik Anlatım (Neml Sûresi Süleyman (a.s) Kıssası Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 13.

25 Reşat Genç, "Türk İnanışları ile ilgili Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil", Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999, 55.

26 Gündüzöz, "*Tasavvuf Kültüründe Tâc Sembolizmi*", 188.

öneme sahiptir. Alevî – Bektaşî kültüründe renklere ayrı bir önem verilmektedir. Bu kültürü konu alan menâkıbnâme türü eserlerde renkler olaylara göre değişiklik arz ederek çeşitli anlamlara gelmektedir. Özellikle Vilâyetnâme'de geçen olaylar, kişiler ve durumlarda renk unsurunun merkezi bir konumda olduğu görülmektedir.

2.1. Yeşil

Yeşil sözcüğü, eski Türkçe'deki "yeşil, genç, taze, ot" anlamına gelen *yasıl* veya *yaş* kökünden gelmektedir.[27] Türk mitolojisinde hayır ilahı Ülgen'in koruyucu ruh olarak kabul edilen yedi oğlundan birinin adı Yaşıl (yeşil) Kaan'dır. Bu Yaşıl Kaan'ın da bitkilerin yetişmesinden sorumlu olduğuna inanılmaktaydı.[28]İslamiyet'le birlikte yeşil rengi, Hz. Peygamber'in ve Ehl-i beytin sembolü olarak "seyyidlik" alametlerinden sayılmaktadır.[29]

Eski Türk kültüründe geçim kaynağı olan hayvancılık için yeşil rengi önem taşımaktadır. Göçebe yaşayan Türkler için tabiat, her zaman yaşanılan yurt konumunda olması sebebiyle de otlar, ağaçlar önemli olmakta ve bunların renginin yeşil olması da dikkat çekmektedir. Eski Türklerin yılbaşını belirlemek için kullanmış oldukları iki tabiat olayı bulunmaktaydı. "Bunlardan biri, otların yeşermesi diğeri ise gök gürlemeleri ile yıldırımların başlamasıdır."[30] Bu durum da göstermektedir ki Türkler için yeşil rengi yılbaşını belirmeye yarayan önemli bir renktir.

Eski Türk geleneklerine sıkı sıkı bağlı olan Alevî-Bektaşî kültüründe de yeşil rengi önem arz etmektedir. Yeşil rengi velâyetnâmelerde *yeşil ben, yeşil kıyafet, yeşil arpa, yeşil perde, yeşil ferman, yeşil kanatlı at, yeşil ok, yeşil yaprak olarak* geçmektedir.

Yeşil Ben

Hacı Bektaş Veli ve Hacım Sultan velâyetnâmelerinde *yeşil ben, Hz. Ali'nin nişanının* sembolü olarak kullanılmaktadır. Hacı Bektaşi Veli'nin velâyetini onaylamak isteyen erenler, "Hz. Ali'nin nişanlarından birinin mübarek elinin ayasında güzel, yeşil, nûranî bir benin olduğunu söylerler. Hacı Bektaşi Veli'de açıp avucunu gösterir. Erenler, onun elindeki latif, nûranî beni görünce Hacı Bektaşi Veli'nin elini öperek onun velâyetine ikna olurlar."[31] Bu rivayette göstermektedir ki yeşil ben, bir kimlik alameti olmakta ve seyyidliğin sembolü olarak kullanılmaktadır.

---

27 Ahmet Akkaya, "Alp Manaş Destanında Renkler", *Adıyaman Üniversitesi TOD* 15 (2013), 539.
28 Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi,* Ankara: TTK Yayınları, 1995, 272.
29 Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011), 235-236.
30 Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler* (Ankara: TTK Yayınları, 1998), 414-420.
31 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, haz. Hamiye Duran (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 90.

Yeşil Kıyafet

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi ve Menâkıbu'l Kudsiyye'de geçtiğine göre Hızır, yeşil bir kıyafet giymektedir. *Demir Baba Velâyetnâmesi'nde* ise belirli bir yerde yaşayan insanların yeşil elbise giymesi dikkat çekmektedir. "Hızır, yeşil bir elbise giyer."[32] "Yeşil rengi, İslam dininde Hızır (el-Ahdar: yeşil, yeşil dal) ile ilişkilendirilen bir renktir."[33] "Viranedağ ahalisinin cümlesi yeşil giyinir."[34] Bu ahalinin yeşil renk giymesi ehl-i beyte olan sevgisinden kaynaklanmaktadır.

Yeşil Arpa

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde yeşil arpa, gözleri kör olmaktan kurtaran bir kurtarıcı olarak geçmektedir. Velâyetnâme'de geçtiğine göre, Nureddin Hoca'nın gözleri beyaz kirece bakmaktan kör olacaktı ki, toprak ve yeşil arpa istemiş ve bu arpanın yeşermesi sonucu gözleri kör olmaktan kurtulmuştur.[35] Bu bağlamda gelenekteki anlayışa göre yeşil renginin iyileştirici bir yönünün bulunduğu söylenebilir.

Yeşil Perde

Hacı Bektaş Veli ve Hacım Sultan Velâyetnâmelerinde yeşil perde, erenlerin nasiplerinin dağıtıldığı bir araç konumundadır. Tapduk "Emre, yeşil perde arkasından bir el çıkıp, herkese nasip paylaştırdı."[36] dedi. Bu bağlamda yeşil perde, velâyet sembolü olarak kullanılmaktadır.

Yeşil Ferman

Hacı Bektaş Veli ve Abdal Musa Velâyetnâmelerinde *gökten inen yeşil fermanın veliler tarafından taşınması* şeklinde bir olay geçmektedir. "Hacı Bektaş'a gökten duman şeklinde yeşil ferman iner."[37] "Sarı İsmail yanında Hacı Bektaş'ın yeşil fermanını taşır."[38] "Sarı İsmail öldüğünde yeşil ferman ile gömülür."[39] Bu rivayetlerde geçen yeşil rengi, Türklerde gök rengi (göğermek, yeşermek) anlamında kullanılmaktadır[40]. Fermanın gökten inmesi ve yeşil renginde olması ikisi arasındaki bu bağlantıdan kaynaklanmaktadır. "Hünkar da Sultan Hoca Ahmed Yesevî'nin verdiği icazeti çıkarıp göstermek istedi. O an, gökten tomar olup bir nesnenin indiğini gördüler. Doğru Hünkar'ın huzuruna indi. Yeşil bir fermandı. Açtılar. Yeşil sayfanın üzerine beyaz yazı yazılmıştı. Hün-

32 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme,* 290.

33 Ahmet Yaşar Ocak, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü* (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1990), 60-61.

34 Bedri Noyan, Demir Baba *Velâyetnamesi* (İstanbul: Can Yayınları, 1976), 115.

35 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 241.

36 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 186.

37 Abdülbaki Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2014), 19.

38 Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, 80.

39 Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, 81.

40 Hacı Bektaş Veli, Velâyetnâme, 182.

kar'a sordukları bütün soruların cevabı, Hünkar'ın dediği gibi bu fermanın içinde yazılmıştı."[41] Görüldüğü gibi yeşil ferman, velâyetin ispatının bir alameti olarak sayılmaktadır.

Yeşil Kanatlı At

Otman Baba Velâyetnâmesi'nde Veli'nin ölümü sırasında gökten yeşil kanatlı bir atın indiği görülmektedir. "Otman Baba vefat ederken gökten yeşil kanatlı bir at iner."[42] Atın gökten inmesi ve yeşil renkte olması da kutsal anlamına gelmektedir.

Yeşil Yaprak

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde yeşil yaprak, erenden izin almak için kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. "Sarı İsmail, gönlündekileri dile getirmek için Hacı Bektaş ile Molla Sadreddin'in önüne birer yeşil yaprak koyarak onlardan müsaade alır."[43] Bu rivayete göre yeşil yaprak, izin alma, müsaade isteme için saygıyı ifade eden bir sembol olarak geçmektedir.

Yeşil Ok

Otman Baba Velâyetnâmesi'ne göre abdalların attıkları okların renginin yeşil olduğu görülmektedir. "Otman Baba'nın abdallarının kızıl yayla attığı yeşil oklarının her biri 50-60 askeri delip geçer."[44] Bu ifadeye göre, abdalların kızıl renk yay kullanması güç; yeşil ok kullanması ise velâyet sembolü olarak kullanıldıklarını göstermektedir.

Yeşil Minare

Hacı Bektaş Veli, Velâyetnâmesi'nde Şems-i Tebrizî'nin yeşil renkte bir minare üzerine sema ettiği ifadesi kullanılmıştır. "Merhum Şems'i Tebrizî yeşil bir minarenin üzerine sema eder."[45] İslamiyet sonrası dönemde Türk mimarisinde mavi- yeşil renk karışımı kullanılmıştır.[46] Burada geçen yeşil minare kutsal olan anlamında kullanılmış olabilir. Ayrıca yeşil minare, velâyeti de sembolize etmektedir.

2.2. Ak/Beyaz

Ak rengi, Eski Türkler'de genellikle "ürüng" şeklinde ifade edilirken, Oğuzlarda, "ak", İslamiyet'ten sonraki Türk topluluklarında ise "beyaz" şeklinde kullanılmıştır.[47] "Ak kelimesi, aydınlık, ışık, güneş, saflık, temizlik, iffet, masumiyet, sadelik, kutsallık,

---

41 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 182.

42 Yunus Yalçın," Otman Baba Velâyetnâmesi" (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez*i, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2008), 306.

43 Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, 62.

44 Yalçın, "Otman Baba Velâyetnâmesi", 250.

45 Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme*, 96.

46 Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, 235.

47 İhsan Toker, "Renk Simgeciliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/2 (2009), 98.

kurtuluş ve ruhsal yetkinlik gibi anlamlara gelmektedir."[48] Genel olarak beyaz renk ışığı, saflık ve masumiyeti, soyut olanı ve yeni fikir ya da düşünceyi sembolize etmektedir.[49] Eski Türk inanışlarına göre ak rengi ululuğu, gücü ve devleti temsil edecek olan hükümdarın, kutsallığın, aydınlığın sembolüdür.[50] Aynı zamanda ak renk Türk kültüründe büyük hocaların ve velilerin sembolü olarak geçmektedir.[51] Ak renk devletin ululuk, adalet ve gücünün sembolü olduğu için üst düzey komutanların kendilerini diğerlerinden ayırmak için beyaz giyip beyaz ata bindikleri bilinmektedir.[52] Dede Korkut hikayelerinde ak renk, saygı anlamında karşımıza çıkmaktadır. Ak pürçek, ak sancak, ak âlemli ifadelerin kullanılması itibar ve saygı olarak Bayındır Han için kullanılmaktadır. [53] Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda erkek evlat sahibi olan beylerin al otağda misafir edilmesi de ak renginin itibar olarak kullanıldığına işaret etmektedir.[54]

Velâyetnâmelerde ak renkle ilgili olarak, *ak gül, ak yazı, ak börk, ak duvar, ak güvercin, ak elbise, ak at, ak el, ak öküz* şeklinde ifadeler geçmektedir.

Ak/Beyaz Gül

Hacı Bektaş Veli ve Koyun Baba Velâyetnâmelerinde veli kimselerin cinsel organlarının ak veya kırmızı gül şeklinde olduğu görülmektedir. "Hz. Hünkar 'Sarı, yukarı bak, ne kadar çok elma var, hangisinden koparayım?' dedi. Sarı yukarı baktı. Gözü ansızın Hünkar'ın haya yerlerine takıldı. İki tane biri beyaz biri kırmızı gül bittiğini gördü. Sarı bu durumu görüp hemen başını indirdi."[55] "Koyun Baba kiraz ağacına çıkıp ona suizan edenler aşağıdan bakınca hayalarını ak ve kırmızı gül olarak görür."[56] Bu ifadelere göre erenlerin hayalarının ak renkte olması iffet ve masumiyetin bir sembolü olarak geçmektedir. Türk kültüründe ak ve kırmızı rengi birlikte kullanılmaktadır. Bu renk birlikteliği manevi temizlik ve velâyet erkini temsil etmektedir.[57] Nitekim Türk kültüründe Şamanların giydikleri kırmızı renkteki külahlarının üstünde beyaz kaytan-

48 Bilal Semih Bozdemir, *Renklerin Dünyası* (Ankara: Gülmat Matbaası, 2014), 92

49 Ayşe Ulukan, "Farklılığın Renk ve Sayılarla Buluşan Aynılığı", *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.48, 2012, s.170.

50 Toker, "Renk Simgeciliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri", 99.

51 Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 394.

52 Toker, "Renk Simgeciliği ve Din: Türk Kültür Yapısı İçinde Ak-Kara Renk Karşıtlığı ve Bu Karşıtlığın Modern Türk Söylemindeki Tezahürleri", 99.

53 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı* (İstanbul: MEB Yayınları, 1998), 21.

54 Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 21.

55 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 253.

56 Doğanbaş, *Koyun Baba Velâyetnamesi* (İstanbul: Dört Kapı Yayınevi, 2015), 74.

57 Uygar Kurum, "Bektaşî Velâyetnâmelerinin Motif Yapısı" (*Doktora Tezi.* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 958.

ların olması, lohusa olan kadınların başlarına beyaz yaşmak ve kırmızı renkli tül bağlanması, sancak rengi olarak kırmızı ve beyazın birlikte kullanılması gibi örnekler ak ve kırmızı renk birlikteliğine dikkat çekmektedir.[58]

Ak/Beyaz Yazı

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde gökten bir ferman indiği ve fermandaki yazıların ak/beyaz renkte olduğu rivayeti bulunmaktadır. "Hünkar da Sultan Hoca Ahmed Yesevî'nin verdiği icazeti çıkarıp göstermek istedi. O an, gökten tomar olup bir nesnenin indiğini gördüler. Doğru Hünkar'ın huzuruna indi. Yeşil bir fermandı. Açtılar. Yeşil sayfanın üzerine beyaz yazı"[59] yazılmıştı. Türk kültüründe göğe önem verilmektedir. Gökten bir fermanın veya herhangi başka bir şeyin tanrısallık ifade ettiğini söyleyebiliriz. Gökten inen fermandaki yazının ak/beyaz olması da yine tanrısallık yani kutsal olan ile ilişkiyi ifade etmektedir.

Ak/Beyaz Börk

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde Osman Bey'in adamlarını diğerlerinden ayırmak için ak/beyaz börk giydirdiği ifadesi geçmektedir. "Osman Bey kendi adamlarına ak börk giydirir."[60] Daha önce ak/ beyaz renginin 'ayırt etmek' anlamında kullanıldığı ifade edilmişti. Görüldüğü gibi ak/beyaz renk belirli bir sınıfı temsil ederek onları diğerlerinden ayırt etmek için kullanılmaktadır.

Ak/Beyaz Duvar

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde hükümdarın ceza olarak tutsakların gözünü kör etmek için zindan duvarlarının ak/beyaza boyandığı ifadesi geçmektedir. "Meğer Sultan Alaaddin derin bir zindan yaptırıp içini beyaz kireçle sıvatmıştı. Çok kızdığı kimseleri kendisinin emriyle götürüp zindana bırakırlar ve üç yıl orada kalırdı. Beyaz kirece bakmaktan gözleri bozarıp, feri kalmazdı (kör olurdu.) Sonra da çıkarıp salıverirlerdi."[61] Bu ifadelere göre ak/beyaz renginin insanın görme duyusu üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum da göstermektedir ki beyaz renginin olumlu anlamları bulunmakla birlikte olumsuz anlamının da bulunduğunu söyleyebiliriz.

Ak/Beyaz Güvercin

Pîrî Baba Velâyetnâmesi'nde Veli'nin ak renkli bir güvercin suretine girdiği ifade edilmektedir. "Şamlıoğlu Hoca İbrahim, merhum Pîrî Baba'yı, hem rüyasında hem gerçekte ağca güvercin donunda görür."[62] Ak güvercin motifinin kullanıldığı diğer bir

58 Genç, "Türk İnanışları ile ilgili Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil", 24-25.
59 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 182.
60 Gölpınarlı, *Vilâyetnâme*, 75.
61 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 241.
62 Muzaffer Doğanbaş, "Pirî Baba Velayetnamesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 41/ 168.

menâkıbnâme ise Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesidir. Bu eserde Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Baba Resul isimli kişinin önce geyik donunda ardından yanına gelenlerden uzaklaşmak için güvercin donuna girerek manastırın kubbesine konması olayı geçmektedir.[63] Baba Resul'un güvercin donuna girerek gayrimüslim olan kişilere İslam çağrısı yaptığını ve onların müslüman olmasına vesile olduğu görülmektedir. Yani güvercin motifi, iyiliğe ve doğruya çağıran şekil değiştirici bir unsur olarak kullanılmıştır.

Güvercin barışın sembolü olarak kullanılan bir hayvandır. Ak/ beyaz rengi aynı zamanda velilerin sembolü olarak kullanılmakla birlikte velilerin güvercin donuna girmesi, iyi niyet ve hoşgörü anlamında kullanıldığını göstermektedir.

Ak/Beyaz Elbise

Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde, Seyyid Rüstem Gazi'nin ak/beyaz bir kıyafet giyip tayy-ı mekan yapması şeklinde geçmektedir. "Seyyid Rüstem Gazi beyaz bir libas giyerek kır atıyla öldürülmek üzere olan terzinin imdadına yetişir."[64] Görüldüğü gibi velilerin velâyet sembolü olarak ak/beyaz rengin giyilerek kurtarıcı anlamında kullanıldığı ifade edilmiştir.

Ak/Kır At

Otman Baba Velâyetnâmesi'nde Veli'nin ölüm vakti geldiği zaman gökten kır renkli bir at geldiği görülmektedir. "Otman Baba vefat ederken gökten yeşil kanatlı bir kır at iner."[65] Ölen Veli'nin kutsallığını ifade etmek için gökten kır renkli bir at gelmektedir. Bu sembol, velilerin ölüm vakitlerinin dahi kutsallık ifade ettiğini göstermektedir.

Ak/Beyaz El

Ak/beyaz el motifi, Abdal Musa Velâyetnâmesi'nde ferman uzatan elin beyaz renkte olması şeklinde geçmektedir. "Sarı İsmail, mezarın içinden yed-i beyza gibi eliyle yeşil fermanı abdala uzatır."[66] Bu ifadeye göre velinin elinin nurdan yaratılması sebebiyle bedenlerinin ışık saçması onların kutsallığını gösteren bir semboldür. Ermiş olmanın bir göstergesidir.

Ak/Beyaz Öküz

Bu motif, Şeyh Ebu'l-Vefa Menâkıbnâmesi'nde veli kimsenin, yaralı bir kişiyi kurtarma amacıyla ak renkli bir öküze binmesi şeklinde geçmektedir. "Şeyh Ebu'l-Vefa, ak bir öküze binerek suyun kenarında yaralı halde bulunan Macid Kervî'yi kurtarır."[67]

---

63 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme,* 604-606.

64 Rıza Yıldırım*, Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007), 187.

65 Yalçın, "Otman Baba Velâyetnâmesi", 306.

66 Abdurrahman Güzel, *Abdal Musa Menâkıbnâmesi,* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 147.

67 Ömer Kaçmaz, Tacu'l Ârifin Seyyid Ebu'l Vefa'nın Tarihsel Yaşamı, Vefaîlik Hareketinin Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışında ve Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşundaki Önemi ve

Görüldüğü gibi ak öküz kurtarıcı konumda ifade edilmiştir. Ak/beyaz rengin temizleyici anlamında kullandığını söyleyebiliriz.

2.3. Kara/Siyah

Türk kültür tarihinde kara rengi, uğursuzluğun ve yasın sembolü olarak kullanılmaktadır.[68] Kara rengi kötümserliği çağrıştırdığı için genelde düşmanlara verilen bir sıfat olarak kullanıldığı görülmektedir. Hıristiyan keşişlere 'Kara donlu kâfir' şeklinde ifadenin kullanılması bu durumun bir örneğidir.[69] Eski Şaman inancına göre kara rengi kötü ruhları ifade etmektedir. İnsanların ruhlarının ya aru (pâk, temiz) ya da kara (habis) olarak ayrıldıklarına inanılmaktadır. Aynı zamanda kara rengi, kuzeyi ifade eden bir anlama sahiptir.[70] Bu renk Türkler tarafından kuzeyin bir sembolü olarak kullanılmıştır. Kuzeyden esen rüzgarların adının 'Kara yel' olması, kış mevsiminin zorlu ve şiddetli geçmesinden dolayı 'kara kış' şeklinde isimlendirilmesi kara rengi ile kuzey yönü arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.[71] Dede Korkut Hikayelerinde kara rengi, 'kara giyinip gök sarınma' şeklinde yas anlamında kullanılmaktadır.[72] Genellikle kara rengi, olumsuz durum ve koşulları ifade etmek için kullanılmaktadır. Özellikle kara bağlamak, kara bahtlı, kara gün dostu, kara liste, kara yazı, kara haber şeklinde kullanılan deyimlerden anlaşılacağı gibi kara rengi olumsuz olanı ifade etmek için kullanılan bir renktir.

Kara rengi, Türk kültüründeki olumsuz anlamının aksine Müslüman Türkler'in dini kültürel hayatlarında olumlu bir anlamla kullanılmaktadır. Hz. Muhammed'in üç sancağından birinin ve Hz. Ali'nin sancağının siyah renkte olması ve Hz. Muhammed'in siyah sancağı Abbas'a vermesinden dolayı Alevî – Bektaşî kültüründe siyah renge verilen önemi göstermektedir.[73] Abbasi hareketinin siyah rengi kendini simge olarak benimsemesi ve bu renkle bağlantılı olarak hareket sergilemesinin altında, Emevîlere karşı alınan tavrın bir dışa vurumudur. Emevîler renk olarak beyazı kullandıkları için siyah onlara karşı olmakta veya siyah renk Ehl-i Beyt şehitlerini yani hükümetin zulmüne kurban gitmişlere matem tutulmasını ifade etmektedir.[74] Bu sebeple Alevî-Bektaşî geleneğinde siyah rengi Hz. Ali'yi ve onun velayetini sembolize eden bir renk olarak kullanılmıştır.

Ebu'l Vefa Menakıbnamesi'nin Edisyon Kritik Metni (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir, 2006), 456-458.

68 Salim Küçük, "Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı", *Bilig Dergisi* 54 (2010), 261.

69 Küçük, "Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı", 261.

70 İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 404-407.

71 Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş,* 1/431.

72 Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş,* 431.

73 Genç, "Türk İnanışları ile ilgili Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil", 49.

74 M. Bahaüddin Varol, "İslâm Tarihi'nin İlk İki Asrında Simge Renkler ve Siyâsî Anlamları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (Haziran 2004), 111-126.

Bu renk velâyetnâmelerde *kara renkli kıyafet, kara/siyah ben, kara çomak, kara bulut, kara canavar, kara boğa, kata kuzu, kara at, karaağaç* şeklinde geçmektedir.

Kara/Siyah Ben

Kara rengi, Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nde Hz. Ali'nin alnında bulunan benin siyah renkte olması şeklinde geçmektedir. "Hz. Ali'nin alnında siyah, ayasında ve sağ omzunda birer yeşil ben olmak üzere üç nişanı vardır."[75] Hz. Ali'nin velâyet nişanlarından biri de alnında siyah benin olmasıdır. Bu durum bir kimlik alameti olarak geçmektedir.

Kara Renkli Kıyafet

Otman Baba Velâyetnâmesi'ne göre padişahın adamları ve halk yas alameti olarak siyah kıyafetler giymektedir. "Sultan Mehmet'in oğlu Mustafa Çelebi'nin vefatı üzerine padişahın adamları ve halk yas alameti olarak siyah kıyafetler giyer."[76] Türkler cenaze ve yas zamanlarında siyah giyinmektedirler.[77]

Kara Canavar

Abdal Musa Velâyetnâmesi ve Şeyh Ebu'l-Vefa Menâkıbnâmesi'ne göre ermişlerle savaşan canavarın rengi siyahtır. "Kara Abdal baltasıyla kara canavarı öldürür."[78]Bu rivayetlerde, iblis ve canavar gibi kötü yaratıklardan siyah renkle bahsedilmesinin sebebi bu renginde kötülüğü temsil eden bir yönünün olduğunu göstermektedir.

Kara Çomak

Kara çomak motifi, Abdal Musa Velâyetnâmesi'nde yürüyen taşların durdurulması için kara renkli çomağın yere vurulması şeklinde geçmektedir. "Abdal Musa, elindeki kara çomakla yere vurunca Genceli şehri üzerine yürüyen taşlar durur."[79] Bu ifadeye göre kara çomak, olağanüstü bir özelliğe sahip olmakla birlikte renginin siyah olması da yeraltı ruhları ile ilgili bir bağlantısı olduğunun göstergesidir.[80]

Kara/Siyah Koç

Siyah Koçun, Demir Baba Velâyetnâmesi'nde, ermişi düşmanlarına karşı koruduğu rivayet edilmektedir. "Demir Baba'nın siyah koçu düzenbaz Viranî Baba'yı konuşacağı zaman boynuzlar."[81] Rivayete göre Demir Baba, olumsuz bir karakter olarak geçen Virani Baba ile yarışması sonucu Virani Baba'nın pişman oluşunun anlatıldığı kısımda Demir Baba'nın simsiyah koçu Virani Baba'ya sert bir şekilde vurur. Bu vuruş, Virani Baba'yı kendine getirmektedir. Bu olayda koç, iyiliğe ve doğruluğa yönlendirici bir

75 Gölpınarlı, Velâyetnâme, s.80
76 Yalçın, "Otman Baba Velâyetnâmesi", 224.
77 Küçük, "Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı", 261.
78 Güzel, *Abdal Musa Menâkıbnâmesi*, 144.
79 Güzel, *Abdal Musa Menâkıbnâmesi*, 143.
80 J. P. Roux, *Altay Türklerinde Ölüm,* çev. A. Kazancıgil (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1999), 226.
81 Noyan, *Demir Baba Velâyetnamesi*, 142.

rolü sembolize etmektedir.[82] Bu rivayete göre siyah renk olumlu bir anlamda kullanılmıştır. Veli'nin koruyucusu olarak geçmektedir. Bu koçun siyah renkte olması kendi kötülüğünden ziyade karşı tarafa bir korku verme olduğunu söylenebilir.

Siyah rengin karşı tarafa korku vermeyi ifade ettiği diğer bir örnek ise Abdal Musa Velâyetnâmesi'nde şu şekilde geçmektedir: "Kara Abdal da ardından koşarak o canavara yetişip tepeledi."[83] Bu olayda da siyah rengi canavarı korkutmak için kullanılmıştır. Bu durum da göstermektedir ki siyah rengi karşı tarafa bir göz dağı verme ve onu korkutmak için gücü sembolize eden olumlu bir anlamda kullanılmıştır.

Kara/Siyah Bulut

Bu motif, Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nde erenlerden birinin kara renkli bir bulut tarafından öldürülmek istenmesi şeklinde geçmektedir. "Seyyid Rüstem Gazi kendini öldürmek isteyen kara bulut içindeki siyah renkli ifrit sûretli Arap'ı teberiyle öldürür."[84] Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere siyah rengi, olumlu anlamıyla kullanımı yanında uğursuzluğu ve ölümü de temsil eden bir renktir.

Kara Boğa

Kara Boğa motifi, Hacım Sultan Velâyetnâmesi'nde kara renkli bir boğanın kurban edilmesi olayı şeklinde geçmektedir. "Hacım Sultan kara boğanın garipler için kurban edilmesini ister."[85] Bu rivayette kurban edilen boğanın kara renkte olması eski Türk inançları ile ilgili olabilir. Nitekim eski Türk kültüründe açık renkli hayvanlar gök ilahlarına, koyu renkli olan hayvanlar yeraltı ilahlarına kurban edildiği bilinmektedir.[86]

Kara Kuzu

Hacım Sultan Velâyetnâmesi'ne göre ruhlar aleminde kara bir kuzu görülmektedir. "Karaca Ahmet, âlem-i ervahta kara bir kuzudur."[87] Bu rivayet ruhlar alemindeki bir devirden bahsetmekte olabilir. "Bu anlayışa göre dünyaya gelen varlık önce cansızdır, sonra bitki, daha sonra hayvan, en sonunda insan şekline girer."[88]

Kara At

Kara at, Otman Baba Velâyetnâmesi'nde kurban edilen bir hayvan olarak geçmektedir. "Ali Bey, Otman Baba'ya kurbanlık olarak kara bir at getirir."[89] Bu rivayette de

82 Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, *Demir Baba Velâyetnâmesi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 144.

83 Adil Ali Atalay, *Abdal Musa Sultan ve Velâyetnâmesi* (İstanbul: Can Yayınları, 1996), 20.

84 Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi*, 173.

85 Salih Gülerer, "Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı", *Tarih Okulu Dergisi* 16 (2013), 243.

86 Roux, *Altay Türklerinde Ölüm,* 226.

87 Gülerer, "Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı", 429.

88 Erman Artun, "Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme- Ölüm", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9-10 (1998), 153.

89 Yalçın, "Otman Baba Velâyetnâmesi", 121.

eski Türk inançlarıyla bir ilişki bulunmaktadır. Yeraltı ilahları için kara renkli hayvanların kurban edildiğini daha önce belirtmiştik.[90]

Karaağaç

Otman Baba Velâyetnâmesi'nde karaağaç sembolü, düşmanların bulunduğu bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. "Sultan Mehmet'in savaştığı Uzun Hasan'ın ruhu Otman Baba'nın Saray adını verdiği tekkedeki karaağaçtadır."[91] Görüldüğü gibi karaağaç, kötülüğün ve kötülerin bulunduğu yerin bir sembolü olarak görülmektedir.

2.3. Al/Kızıl/Kırmızı

"Kırmızı rengi, Türk kültüründe sıkça kullanılan renklerden biridir. Özellikle bayrak renginde kullanılmakla birlikte giysilerde, yön ve tanrı adlarında kullanılan bir renktir. Eski Türk inanışında Al Ruhu/Al Ateş adında bir ateş tanrısının bulunduğu bilinmektedir."[92] Türklerin giysilerinde al kaftan kullanmaları, al damganın devlet sembolü olarak kullanıldığı görülmektedir.[93] Yine Türklerde "Kızıl Elma" simgesinin bulunması bu rengin Türkler tarafında sıkça kullanılmasının örneklerinden biridir. Kızıl Elma simgesi, Türklerin dünya hâkimiyeti idealini ifade etmektedir. Kırmızı renginin kan basıncını arttırdığı, heyecanı tetiklediği düşünülürse Türk milletinin karakteristik özelliklerini yansıtan bir renk olarak ifade edilebilir. Ayrıca Türker'in al bayrak kullanması hatta bayrak sözcüğü yerine 'yalav' yani 'alav/alev'[94] sözcüğünü kullanmaları al renginin devletin de sembolü olarak kullanıldığını göstermektedir.

Menâkıbnâmelerde *kızıl gül, kırmızı börk, kızıl/alevî saç, kızıl kaya/taş, kırmızı kuşak, kızıl yay* sembolleri geçmektedir.

Kızıl Gül

Hacı Bektaşî Veli ve Koyun Baba velâyetnâmelerinde velilerin hayalarının birinin kızıl diğerinin ak gül olarak görüldüğü rivayetleri geçmektedir. "Gözü ansızın Hünkar'ın haya yerlerine takıldı. İki tane biri beyaz biri kırmızı gül bittiğiniz gördü."[95] "Koyun Baba kiraz ağacına çıkıp ona suizan edenler aşağıdan bakınca hayalarını ak ve kırmızı gül olarak görür."[96] Bu ifadeler, velilerin iffetli kimseler olduğunu ifade etmek

---

90 Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, 226.

91 Yalçın, "Otman Baba Velâyetnâmesi", 194.

92 İnan, *Makaleler ve İncelemeler,* 263-264.

93 Ögel, Türk *Kültür Tarihine Giriş,* 353.

94 Hayrettin Rayman, "Nevruz ve Türk Halk Kültüründe Renkler", *Milli Folklor Dergisi* 53 (2014), 13.

95 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 253.

96 Doğanbaş, *Koyun Baba Velâyetnamesi*, 74.

için kullanılmaktadır. Kırmızı ve beyaz renklerinin bir arada kullanılması manevi temizliği ifade etmektedir.[97]

Kırmızı Börk

Hacı Bektaş Veli ve Abdal Musa velâyetnâmelerinde kırmızı börk giydirme olayları geçmektedir. "Osman Bey etraftan gelen adamlara kırmızı börk giydirir."[98] "Abdal Musa, Umur Bey'e kızıl börk giydirip ona 'Gazi Umur Bey' adını verir."[99] Tarihin belirli dönemlerinde belirli bir topluluğu ayırt edebilmek için kızıl börk giydirildiği görülmektedir. Bu nedenle olanlara "Kızılbaş" denmektedir.[100] Alevi gelenek içerisinde Hz. Ali'ye sembolize etmek için kullanılan bir tabir olan kızılbaş kelimesinin kullanılmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden biri olan ve genel kanı olarak kabul edilen görüşler ise Hz. Ali'nin Uhud Savaşı'nda başından yaralanması, Hayber Savaşı'nda kızıl sarık sarması, Osmanlı Devleti'ndeki Yeniçeri Ocağı'nı kuran Bektaşi Alevilerinin kafalarına kırmızı renkli 12 dilimli başlık giymeleridir.

Kızıl/Alevî Saç

Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetnâmesi'ne göre Hızır, alevî/kızıl saçlı olarak tasvir edilmektedir. "Bir gün ikindi vakti güzel yüzlü, güzel ahlaklı (yaratılışlı), alevî saçlı ve

---

97 Şamanların, Ülgen'in huzuruna çıkabilmek için Yayık adına beyaz kumaştan tasvirler yapmaları ve bu tasvirlerin de ayaklarına kırmızı şeritler dikmeleri), Şamanların kırmızı külahlarının üzerine beyaz kaytanların dikilmesi, lohusa kadınların başına beyaz yaşmak ile kırmızı tül bağlanması, sancaklarda kırmızı ve beyazın birlikte kullanılması bu birlikteliğin bazı örnekleridir. İnan, *Makaleler ve İncelemeler,* 263-264.

98 Gölpınarlı, *Vilâyetnâme*, 75.

99 Güzel, *Abdal Musa Menâkıbnâmesi*, 148.

100 Kızılbaş adı, 10. yüzyıldan itibaren İslâmiyet'i kabul etmeye başlayan ve bu yeni dini önceki birtakım inanç ve gelenekleriyle kendilerine has biçimde bağdaştıran konar göçer Türkmen oymakları için değişik coğrafya ve dönemlerde kullanılan çok sayıdaki isimlerden biridir. Bu adın eski Türkler'de bir baş giysisi olan kızıl börkle ilgili olduğu, siyah başlık giyen bir Türk zümresinin Karapapak veya Karakalpak, Kıpçaklar'dan bir bölümün Karabörklü, Buhara mektebine mensup bir sûfî geleneğin Yeşilbaş adıyla anıldığı bilinmektedir. Önceleri bütün Türkmen oymakları kızıl börk giydiği halde yaygın İslâmî anlayışa mensup kesimlerin zamanla kızıl börkü terketmesi üzerine sonraları Alevî adıyla anılacak zümrelere kızılbaş denilmeye başlandığı ifade edilmektedir. Kırgızlar'ın İçkilik oymaklarından birinin adı da Kızılbaş olup ayrıca Afganistan'da Şiî halkın bir bölümü Kızılbaş adıyla anılmaktadır. Altaylı Şamanlar'ın dinî âyin esnasında başlarına taktıkları, üzerinde dağ tavuğu tüyü bulunan kırmızı külâh Alevî dedelerinin ve Bektaşî babalarının giydiği kıyafetle benzerlik arzetmektedir. Bunlar dikkate alındığında kızılbaş isminin kökünün eski Türk âdetlerine kadar uzandığı ve bunun başa giyilen kırmızı börkle ilgili olduğu anlaşılır. İlyas Üzüm, "Kızılbaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25/546-557. Alevî-Bektaşî gelenekte Kızılbaş kelimesinin Uhut savaşında Hz. Peygamber'in dişinin şehit olması üzerine akan kanın Hz. Ali tarafından avuçlanıp başındaki sarığa sindirilmesiyle ilgili bir menkıbeyle anlamlandırıldığı görülmektedir. Yıldırım, *Geleneksel Alevilik,* 355; Üçer, *Alevî Ocakları ve Grupları,* 268.

yeşil kamçılı bir eren, bir boz ata binmiş, erenlerin evinin önüne çıkageldi."[101] Türk destanlarında kahramanların olağanüstü özelliklere sahip kızıl saçlı olarak tasvir edildiği görülmektedir.[102] Bu renk, kahramanın görünüşüne esrarengiz bir hava katmaktadır.

Kızıl Kaya/Taş

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde Hünkar'ın kırmızı renkteki kayaları binek olarak kullandığı görülmektedir. "Hacı Bektaş, yürüyen kızıl kayaya biner."[103] Bu ifadeden anlaşıldığı gibi Hacı Bektaşî Veli'nin kerametlerinden biri de kızıl kayaları yürütmesidir.[104] Bu Veli'nin velâyet alametlerinden biri olarak geçmektedir.

Kırmızı Kuşak

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesi'nde elbiselerin üzerine kırmızı kuşak bağlanıldığı ifadesi geçmektedir. "Karadonlu Can Baba, kara elbisesinin üzerine kırmızı sarar."[105] Kırmızı kuşak Türk kültüründe özel anlamlar içermektedir. Düğünlerde gelinlere "kırmızı kuşak, bekâret ve gayret sembolü olarak bağlanır."[106] Düğün günü gelin baba ocağından ayrılırken kızın babasının şal ve kuşağı güveye sarması ise babalık velâyetinin güveye bırakılmasını ifade etmektedir.[107] Can Baba'nın da kırmızı kuşak takması tanrısal velâyetle ilgilidir.

---

101 Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme*, 90.

102 Dünyanın en uzun destanı olan Manas destanında destan kahramanı olan Manas'ın doğduğu zaman elinde kan lekesinin olduğundan bahsedilmektedir. Kan heyecanı arttırıcı bir özelliğe sahip olan kırmızı renkte bir sıvıdır. Manas'ın doğumunda böyle bir işaretle dünyaya gelmesi onun ileride tehlike ve aksiyonla dolu bir hayat yaşayacağının simgesi olduğu düşünülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde savaşlarda kullanılan ve heyecanı temsil eden kırmızı kaftan Bamsı Beyrek hikâyesinde karşımıza damat giysisi olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda Türk kültüründe kırmızının düğün geleneklerinde heyecanı temsil etmekle birlikte sevginin ve aşkın rengi olarak da görüldüğü söylenebilir. Ögel, *Türk Mitolojisi,* 260-270.

103 Gölpınarlı, *Vilâyetnâme*, 49.

104 Velâyetnâmelerde, velilerin kerâmet göstererek taşları/kayaları hareket ettirmesi ifadeleri geçmektedir.Taş/kayaları yürütme motifi, Hacı Bektaş ve Dediği Sultan velâyetnâmelerinde kayanın velinin bineği olması şeklinde karşımıza çıkar. Abdal Musa ve Seyyid Ali Sultan velâyetnâmelerinde ise ermişin, velâyetine inanmayanları ikaz etmek için taş/kayaları yürüttüğü görülür. Otman Baba Velâyetnâmesi'nde adı geçen veli, taşı ruhu olan bir varlık olarak görerek onu Tanrı'ya secde etmesi için uyarır. Böylelikle kaya bulunduğu yerden uzak bir mesafeye doğru havalanır. Gölpınarlı, *Velâyetnâme,* 49; Güzel, *Abdal Musa Menâkıbnâmesi*, 143.

105 Gölpınarlı, *Vilâyetnâme*, 39.

106 Sibel Turhan Tuna, "Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği", *Bilig Dergisi* (38), 2006, 154.

107 Ögel, *Türk Mitolojisi,* 268.

Kızıl Yay

Otman Baba Velâyetnâmesinde, abdalların oklarının kızıl renkte olduğu ifade edilmektedir. "Otman Baba'nın abdallarının kızıl yayla attığı yeşil oklarının her biri 50-60 askeri delip geçer."[108] Erenlerin silahlarının olağanüstü özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu silahlarda kızıl renginin kullanılması güç, kuvvet ve erk sembolü olarak ifade edilebilir.

2.4. Sarı

Bu renk, güneşi, ışığı, hükümdarlığı ifade etmektedir. Sarı renk, Türklerde dünyanın merkezini ifade eden bir sembol olarak kullanmaktadır.[109] Şamanist dönem Türk kültüründe sarı rengi, Sarı Albastı/Sarı Albıs şeklinde koruyucu bir ruhun varlığını ifade etmektedir.[110] Sarı rengi, Tanrı Ülgen'in tahtının rengi olması sebebiyle bu rengin dünyanın merkezinin bir işareti olarak kullanılmaktadır.[111] Ayrıca sarı renginin olumsuz anlamı olarak hastalık, kötülük ve felaketi sembolize ettiği söylenebilir.[112] Bu renk velâyetnâmelerde sarı su şeklinde geçmektedir. Aynı zamanda velâyetnâmelerde Sarı lakaplı kişilerin olması da bu rengin farklı anlamları olduğunu göstermektedir. Örneğin Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'nde Sarı lakaplı bir kişinin Hacı Bektaş Velî'nin velayetini kabul etmemesi ve velinin de kendi velayetini göstermek için kerametlerden yararlanması örnekleri bulunmaktadır.[113]

Sarı Su

Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi'ndeki bir rivayete göre Sarı isimli bir kimse için ölmeden önce vücudunun kabardığı ve sarı sarı sular aktığı görülmektedir. Bu rivayette sarı rengi, hastalığın sembolü olarak kullanılmaktadır. Bu olayda geçen sarı isimli kişinin uzun süre Hacı Bektaş Veli'nin velâyetini kabul etmediği ve bazı kerâmetler sonucu ikna olduğu göz önünde bulundurulursa, bu renk eksikliği, eğriliği ifade etmiş olabilir.[114] Koyun Baba Velâyetnâmesinde ise "Koyun Baba'nın ejderhayı taşa çevirdiği yerden kan ve irin şeklinde sarı bir su akar."[115] ifadesi gereği sarı rengi kötülüğün sembolü olarak geçmektedir.

---

[108] Yalçın, "Otman Baba Velâyetnâmesi", 250.
[109] Genç, "Türk İnanışları ile ilgili Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil", 1094.
[110] İnan, *Eski Türk Dini Tarihi* (Ankara: Altınordu Yayınları, 2017), 78.
[111] Ulukan, "*Farklılığın Renk ve Sayılarla Buluşan Aynılığı*", 174.
[112] Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları,* 236-237.
[113] Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme,* 250.
[114] Hacı Bektaş Veli, *Velâyetnâme,* 250.
[115] Doğanbaş, *Koyun Baba Velâyetnamesi,* 81.

Sonuç

Semboller insanoğlunun "anlamlandırma" olgusunu karşılayan ifadelerdir. İnsan için sadece duyu organlarının hissetmesi yeterli değildir, insan gördüğü, duyduğu, hissettiği şeyleri anlamlandırmak ister. Bu özelliğinden dolayı insanoğlu, ilk dönemlerden beri gerek yerel gerekse evrensel birçok sembol oluşturmakta ve bu sembolleri çokça kullanmaktadır. Çalışmamızın konusu olan Alevî – Bektaşî geleneğinde de sembollere sıkça yer verilmektedir. Alevî- Bektaşî geleneğinin ana karakteristiğinin en güzel şekilde anlatıldığı eserler velâyetnâme ve menâkıbnâmelerdir. Bu eserlerde sûfîlerin hayatları, kerâmetleri menkıbevî bir şekilde anlatılmaktadır. Eski Türk kültüründen birçok sembolü içerisinde barındıran velâyetnâme ve menâkıbnâmeler, Alevî-Bektaşî kültürünün içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda İslam dinin etkilerinin görüldüğü bu velâyetnâme ve menâkıbnâmelerde yer alan renk motifleri bunların Türk İslam birlikteliğinin güzel bir şekilde harmanlanarak ele alındığı eserler olduğunu ortaya koymaktadır. Alevî- Bektaşî kültürünü anlayabilmemiz için bu eserlerde kullanılan sembolleri kastettikleri anlamlarla birlikte değerlendirmemiz gerekmektedir. Özellikle renk sembolleri hem yaşanılan olaylar hem de kastettikleri manalar sayesinde birçok olay ve durumun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Velâyetnâme ve menâkıbnâmelerde, birçok renk sembolünün kullanıldığı görülmektedir. Bu renklerin başlıcaları ak/beyaz, al/kırmızı, kara/siyah, sarı ve yeşil renkleridir. Özellikle eski Türk kültüründeki ak ve kara renkleri Alevî- Bektaşî kültüründe aynı anlamlarıyla birlikte kullanılmaya devam etmiştir. Ak rengin iyilik, masumiyet ve saf olanı ifade etmesi, kara renginin kötülük, uğursuzluk ve ölümü ifade etmesi, Türk kültürünün baskın olarak devam ettirildiğinin bir göstergesi olmaktadır. İslam dininin kabul edilmesiyle beraber yeşil renginin Hz. Peygamber'i ve daha sonraki dönemlerde Hz. Ali'yi simgelemesi, birer velâyet sembolü haline gelmesinde etkili olmuştur. Kızıl rengi ise hem Türk geleneklerinde çokça kullanılan bir renk olması hem de Hızır'ı sembolize etmesi açısında önem arz etmektedir. Velâyetnâme ve menâkıbnâmelerde kullanılan bu renklerin hemen hemen hepsi bir anlam taşımaktadır. Velilerin velâyet sembollerinde yeşil renginin kullanılması, beyaz renginin kutsal olanı kastetmesi, kara renginin kötülüğü ifade etmesi, Alevî- Bektaşî geleneğini anlamada renklerin önemini göstermektedir. Alevî-Bektaşî geleneği içerisinde yer alan renk sembolizmi bir taraftan Türk kültürünü diğer taraftan da İslam kültürünü birlikte ele almıştır.

Kaynakça | References

Akkaya, Ahmet. "Alp Manaş Destanında Renkler". *Adıyaman Üniversitesi TOD Tarih Okulu Dergisi* 6/15 (Eylül, 2013), 527-544.

Atalay, Adil Ali. *Abdal Musa Sultan ve Velâyetnâmesi,* İstanbul: Can Yayınları, 1996.

Bozdemir, Bilal Semih. *Renklerin Dünyası.* Ankara: Gülmat Matbaası, 2014.

Bursevî, İ. Hakkı. *Ruhu'l-Beyan Tefsiri.* çev. Faruk, Ö. H. İstanbul: Fatih Yayınevi, 2015.

Cevizli, Ahmet. *Felsefe ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2003.

Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.

Doğanbaş, Muzaffer. "Pirî Baba Velayetnamesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 41 (Bahar 2007), 161-182.

Doğanbaş, Muzaffer. *Koyun Baba Velâyetnamesi.* İstanbul: Dört Kapı Yayınevi, 2015.

Durand, Gilbert. *Sembolik İmgelem*. çev. Ayşe Meral, İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: MEB Yayınları, 1971.

Ersal, Mehmet. *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi- Çubuk Havzası Örneği-* Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Genç, Reşat. "Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı- Yeşil". *Erdem* 9/27 (1997), 1075-1110.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Vilâyet-nâme.* İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2014.

Gömeç, Saadettin. *Türk Kültürünün Ana Hatları,* Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Gülerer, S. Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı. *Tarih Okulu Dergisi* 6/16 (Aralık 2013), 234-262.

Gündüzöz, Güldane. *Tasavvufta Tâc Sembolizmi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Güzel, Abdurrahman. *Abdal Musa Menâkıbnâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Hacı Bektaş Veli. *Velâyetnâme.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2014.

İnan, Abdülkadir. *Makaleler ve İncelemeler,* Ankara: TTK Yayınları, 1998.

İnan, Abdülkadir. *Eski Türk Dini Tarihi*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2017.

Kılıç, Filiz- Bülbül, Tuncay. *Demir Baba Velâyetnâmesi,* Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.

Kurum, Uygar. *Bektaşî Velâyetnâmelerinin Motif Yapısı.* Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Kutlu, Sönmez. "Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi". *İslâmiyât* 7/3 (2003), 31-54.

Küçük, Salim. Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı. *Bilig Dergisi*, 54 (Yaz 2010), 185-210.

Melikoff, İrene. *Uyur İdik Uyardılar Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları.* çev. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yayınları, 1994.

Noyan, Bedri. *Demir Baba Vilâyetnamesi*. İstanbul: Can Yayınları, 1976.

Ocak, Ahmet Yaşar. *İslâm-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1990.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Onat, Hasan. "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine". *İslâmiyât,* 7/3 (2003), 111-126.

Ögel, Bahaddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Ögel, Bahaddin. *Türk Mitolojisi.* Ankara: TTK Yayınları, 1995.

Rayman, Hayrettin. Nevruz ve Türk Halk Kültüründe Renkler. *Milli Folklor Dergisi* 14/53 (2002), 10-15.

Roux, J. P. *Altay Türklerinde Ölüm*. çev. A. Kazancıgil, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1999.

Sarıkaya, M. Saffet. "Alevilik-Bektaşiliğin Tasavvufi Boyutu Üzerine". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 82 (2017), 9-23.

Şahin, Haşim. "Menâkıbnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/112. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.

Tuna, Sibel Turhan. Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği. *Bilig Dergisi* 38 (Yaz 2006), 149-160.

Tüzün, İdris. *Kur'ân'da Sembol ve Sembolik Anlatım (Neml Sûresi Süleyman (a.s) Kıssası Örneği),* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Ulukan, Ayşe. Farklılığın Renk ve Sayılarla Buluşan Aynılığı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 48 (2012), 165-190.

Üçer, Cenksu. Geleneksel Alevîlikte İbadet Hayatı ve Alevîlerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/2 (2005), 161-189.

Üçer, Cenksu. *Anadolu'da Alevî Ocakları ve Grupları.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.

Üçer, Cenksu. "Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Ocaklar ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi". *e-Makâlat Mezhep Araştırmaları* 12/2 (2019), 353-402.

Varol, Bahaüddin. İslâm Tarihi'nin İlk İki Asrında Simge Renkler ve Siyâsî Anlamları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (Haziran 2004), 111-126.

Yalçın, Yunus. *Türk Edebiyatında Velâyetnâmeler ve Otman Baba Velâyetnâmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Yıldırım, Rıza. *Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007.

Yıldırım, Rıza. *Geleneksel Alevilik İnanç, İbadetler, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek.* İstanbul: İletişim, 2018.